

УДК 339.924:336

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ РИНКУ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Вергуненко Н.В.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана»
У статті розкрито проблему інституціоналізації консалтингової діяльності в Україні. Розглянуто сутність процесів інституціоналізації та передумови їх виникнення на сучасному ринку консалтингових послуг. Автором надано характеристику інституційної інфраструктури даного ринку та основних її елементів. Стандартизацію консалтингових процесів розкрито як важливу складову інституційного забезпечення даного ринку. Також автором проаналізовано основні консалтингові інститути в Україні, а саме міжнародні організації, асоціації й спільноти та проаналізовано ключові напрямки їх діяльності.

Ключові слова: консалтинг, інституціоналізація, структура, управлінське консультування, асоціації

The article deals with the problem of the consulting activities institutionalization in Ukraine. The essence of the institutional processes and the main causes of such processes in today's market consulting services are the objects of the research. Author has provided the characteristics of the institutional infrastructure of this market and its major elements. Standardization of consulting process has been revealed as an important component of the institutional support for the market. Also, the author has analyzed the major consulting institutions in Ukraine, namely international organizations, associations and communities and analyzes the key areas of their activity.

Key words: consultancy, institutionalization, structure, management consulting, associations

Актуальність проблеми. Ефективне функціонування сучасних економічних ринків стає практично неможливим без втручання відповідних економічних інституцій. Проблема інституціоналізації на сьогодні є актуальною в усіх сферах економічної, політичної та соціальної структури будь-якої країни. Варто зазначити, що у час розвитку інформаційного суспільства важливе місце займають послуги з управлінського консультування. Вітчизняний ринок консалтингових послуг характеризується інтенсифікацією процесів інституціоналізації даного ринку, становленням та розвитком українських консалтин-

© Вергуненко Н.В., 2013

гових компаній, створенням міжнародних організацій та асоціацій з управлінського консультування. З цих причин проблеми детального дослідження й аналізу інституціоналізації українського ринку консалтингових послуг набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню проблематики загальної інституціоналізації економічної діяльності присвячено роботи таких відомих зарубіжних вчених як: Д. Норт, Р. Коуз, Дж. Уоллс. У вітчизняній науковій літературі проблему інституційного забезпечення ринку консалтингових послуг досліджували такі вітчизняні вчені: В. Верба, Р. Заблоцька, С. Козаченко, О. Марченко, В. Новицький та інші. Проте слід зазначити, що результати досліджень мають певний фрагментарний характер і потребують певного узагальнення та систематизації, недостатньо уваги приділено питанням систематизації результатів дослідження і їх аналітичній характеристиці, формуванню інституційної структури українського консультування та її трансформації в Україні.

Метою роботи є аналітична характеристика особливостей інституціоналізації українського ринку консалтингових послуг.

Викладення основного матеріалу дослідження. В будь-якій економічній системі надзвичайно важливими є економічні інституції, які мають визначальний вплив на процес прийняття рішень. Розрізняють зовнішні інституції, які формують базу норм і правил та завдяки яким стає можливим функціонування ринкового господарства (гарантія й захист прав власності, забезпечення відповідальності, свобода та обов'язковість виконання договорів) та внутрішні, що утворюються корпораціями та компаніями в процесі їх розвитку. Внутрішні інституції виникають в рамках зовнішніх і є формою пристосування господарських одиниць до зовнішніх інституцій, а інколи і доповнюють їх.

Інституціоналізація управлінського консультування являє собою складне, багатоаспектне явище, характерні ознаки якого науковці пропонують згрупувати у чотири блоки: 1) формування системи цінностей, формальних і неформальних регулятивних норм, що вноормовують діяльність у процесі забезпечення розвитку управлінського консультування; 2) створення організаційних норм управлінського консультування, його внутрішньої диференціації і спеціалізації для виконання завдань розвитку суспільства; 3) легімітизація і соціальна стратифікація

управлінського консультування як інфраструктурного каталізатора розвитку соціально-економічних систем макро, мезо-, мікрорівні; 4) інтеграція управлінського консультування в культуру, соціально-економічну систему інформаційного суспільства, що дає можливість збереження його автономності в державі і суспільстві [1, с.194-195].

Важливим елементом розвитку консалтингу як бізнесу є удосконалення державної інформаційної політики, формування єдиного національного інформаційного простору та забезпечення входження у світовий ринок, посилення інформаційної безпеки в особі суспільства і держави. Інституційне забезпечення діяльності ринку консалтингових послуг повинно підтримуватись дієвими управлінськими рішеннями з боку державних органів влади. Це стає можливим при реалізації державою своєї регулятивної функції.

Окрім внутрішніх організаційних ресурсів для якісної інтеграції необхідно залучати інституційні елементи зовнішнього середовища. Через підтримку таких міжнародних інститутів, як СОТ, МВФ, Світовий банк, ІСО, Європейська комісія, інституції світового фондового ринку тощо.

Вступ України у СОТ суттєво вплинув не тільки на ринкові позиції вітчизняних консультантів й перспективи законодавчого регулювання з урахуванням специфічних зобов'язань за послугами, але й також вніс суттєві зміни в порядок надання фінансового консультування – аудиту по міжнародних стандартах фінансової звітності (МСФЗ) і допомоги у впровадженні відповідного управлінського обліку. Нормативна база по впровадженню МСФЗ є на сьогоднішній день одним з ключових напрямів формування правового поля консультаційних послуг.

Оцінка якості системи українського законодавства з погляду на розвиток можливостей для становлення та ефективного розвитку соціального інституту консалтингу дозволила зробити висновок, що в Україні на сьогодні відсутня відповідна законодавча база консалтингової діяльності. Відсутність в Україні правового регулювання порядку використання стандартів надання консалтингових послуг та доступність входження у професійне середовище управлінського консалтингу призводить до зниження якості консалтингових продуктів і, як наслідок, незадоволеності клієнтів результатами їх співпраці з консультантами. Зарубіжні вчені

вважають, що це призводить до так званої деінституціоналізації менеджмент-консалтингу [2, с. 563]. Відсутність легітимності стримує розвиток консалтингового бізнесу і ставить його існування під загрозу.

В системі світового консалтингу існує досвід розвитку та функціонування інфраструктури регулювання та саморегулювання консалтингових послуг, яка складається з таких елементів:

- внутрішні кодекси етики та стандарти практики професійних асоціацій та інститутів консультантів та інших спеціалістів у сфері професійної підтримки бізнесу (аудиторів, юристів, фахівців з підбору персоналу тощо);

- систему державних нормативних актів, що прямо чи опосередковано регулюють ринок професійних послуг;

- міжнародні стандарти якості надання послуг (зокрема, Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), Європейського фонду управління якістю (EFTQM), правила яких конкретизуються відносно консалтингових послуг безпосередньо професійними асоціаціями, які здійснюють сертифікацію та контроль;

- системи правил найму консультантів, що прийняті в урядових чи міжурядових організаціях ЄС, ЄБРР, Світовому банку і т. ін.;

- системи внутрішніх правил консалтингових фірм;

- системи правил підбору та найму консультантів у фірм-клієнтів [3, с.93].

Головною умовою розвитку інфраструктури консалтингу є процес інтернаціоналізації, що полягає в тісній міжнародній співпраці, що є запорукою ефективного розвитку національних економічних систем. А показником та одночасно метою розвитку цієї інфраструктури є рівень обслуговування, особливий вплив на який має якість усіх інфраструктурних елементів та ефективність їх дії [4, с.139-140]. Вплив інтернаціоналізації на розвиток консалтингового бізнесу полягає в тому, що запозичення досвіду консультування у іноземних колег-консультантів спрощує процес формування відповідних «еталонів» консалтингових продуктів для вітчизняних консультантів.

Однією з основних сучасних тенденцій консалтингової галузі у світі є інтеграція. Інтеграційні процеси на мегарівні, тобто на рівні країн, сприяють розробленню єдиних стандартів управлінського консультування, про-

те в європейському регіоні даний процес лише починає активізуватися. Так, наприклад, у 2006 р. Європейським комітетом зі стандартизації (CEN) було розроблено перший стандарт «Послуги з управлінського консультування» [5], в розробленні якого брали участь професійні об'єднання, консультанти та споживачі консалтингових послуг. Згідно з директивою 2006/123/ЄС країни-члени ЄС спільно з Комісією ініціюють розроблення єдиних європейських стандартів управлінського консультування, які уніфікують правила, норми, інструкції з проведення консультування, і забезпечують належну якість наданих послуг.

Інтеграційні процеси на мікрорівні стимулюють систематизацію та стандартизацію підходів і методів в консалтингу, прозорість ринку, інформованість самої спільноти консультантів та їх потенційних та наявних замовників, підвищують рівень компетентності та авторитет професійного консультанта. Підвищується відповідальність консультантів за результати своєї діяльності, рівень їх кваліфікації та вимоги до них з боку роботодавця – власника або керівника консалтингової компанії.

Вважаємо, що спрямуванню української економіки на інноваційний шлях розвитку буде сприяти розвиток інтегрованого консалтингу, який об'єднує в собі надання послуг за різними напрямками при участі великих консалтингових фірм, представників влади і бізнес-спільнот. Проте такий формат взаємодії різних структур прийнятний лише для крупних учасників ринку консалтингових послуг. Дрібні консалтингові компанії орієнтовані на окремий сегмент ринку і надання обмеженого спектру послуг. За цих умов здорова конкуренція можлива лише серед однорідних за масштабами консалтингових компаній. Все це зумовлює необхідність створення та затвердження єдиних норм для функціонування учасників ринку консалтингових послуг, а також нормативного закріплення меж ринку консалтингових послуг і переліку самих послуг, які постачаються споживачеві. Як наслідок, ускладнюється розвиток ринку не тільки країни в цілому та окремих її регіонів, але й перешкоджає виходу на світовий ринок. До того ж слід враховувати, що в умовах інтеграційного розвитку правові положення, що приймаються, мають бути узгоджені з основними нормами права міжнародних учасників ринку консалтингових послуг.

Нині в Україні процеси інтеграції на міжнародному рівні і всередині країни уповільнюються ще й внаслідок відсутності у більшості вітчизняних консультантів прагнень до прозорості ведення свого бізнесу. Практично це не стосується компаній-учасників рейтингів та професійних спільнот. Водночас, більшість консалтингових компаній в Україні не входять в професійні об'єднання і використовують методи прямого маркетингу, рекламу свого іміджу та стійкої ділової репутації.

Стандартизація консалтингової діяльності є важливим елементом інституціонального забезпечення її розвитку, позитивними наслідками якої стане підвищення якості та ефективності консалтингових послуг; посилення прозорості консалтингової діяльності; створення умов для обміну досвідом в проведенні консультування та впровадження нових наукових досягнень в цій сфері; зниження ризикованості консалтингової діяльності як з позиції консультантів, так і з позиції клієнтів; створення відповідних умов та стимулювання підвищення професійної кваліфікації консультантів; створюють громадський імідж професії.

Стандартизацією управлінського консультування займаються професійні консалтингові асоціації, які існують в понад 43 країнах світу і членство в них є корпоративним (тобто вони об'єднують не індивідуальних консультантів, а консалтингові компанії). Національні консалтингові інститути об'єднані в Міжнародну раду консалтингових інститутів (ICMCI) зі штаб-квартирою в Торонто. Для індивідуальних консультантів існують спеціальні форми об'єднань, що носять назву «інститути менеджмент-консалтингу» [6, с. 27-28].

Важливим напрямом реформування інституційного середовища в Україні залишається створення нових консалтингових асоціацій та розширення повноважень існуючих. Так, у 1992 році була створена Асоціація консалтингових фірм «Укрконсалтинг». Головною метою цієї структури було створення консультантів-посередників для забезпечення процесу масової приватизації в Україні. З часу свого заснування і до сьогодні Асоціація займається питаннями координації взаємодії державних, міжнародних структур, неурядових громадських організацій при реалізації спільних програм, налагодження міжнародних зв'язків у сфері консалтингу, організації міжнародного обміну інформацією та технологіями на комерційній основі, розробки проектів та законодавчих

актів, які б сприяли розвитку консалтингу в Україні. До складу Асоціації увійшли кращі на сьогодні аудиторські фірми, оціночні агенції, юридичні компанії, дизайнерські студії, маркетингові бюро та інші консалтингові компанії. Нині Асоціація консалтингових фірм активізує свою роботу у напрямку розширення кількості партнерів АКФ з метою надання комплексного обслуговування для українського бізнесу, а також виходу на міжнародний рівень шляхом залучення до співпраці транснаціональних компаній та укладення партнерських програм з міжнародними консалтинговими об'єднаннями.

У 1998 році - зареєстрована Українська асоціація менеджмент - консультантів (УАМК) за підтримкою ФДМУ і Світового Банку. Створення УАМК дала новий поштовх розвитку консалтингового бізнесу в Україні. Головними статутними завданнями фахових асоціацій і інститутів консультантів виступають забезпечення і гарантування високої якості консалтингових послуг і підвищення фахового рівня своїх членів; підтримка і захист консалтингових компаній. Нині в Україні функціонує багато професійних громадських організацій, які об'єднують гравців ринку, проте вони охоплюють менше половини консалтингових компаній (рис. 1)

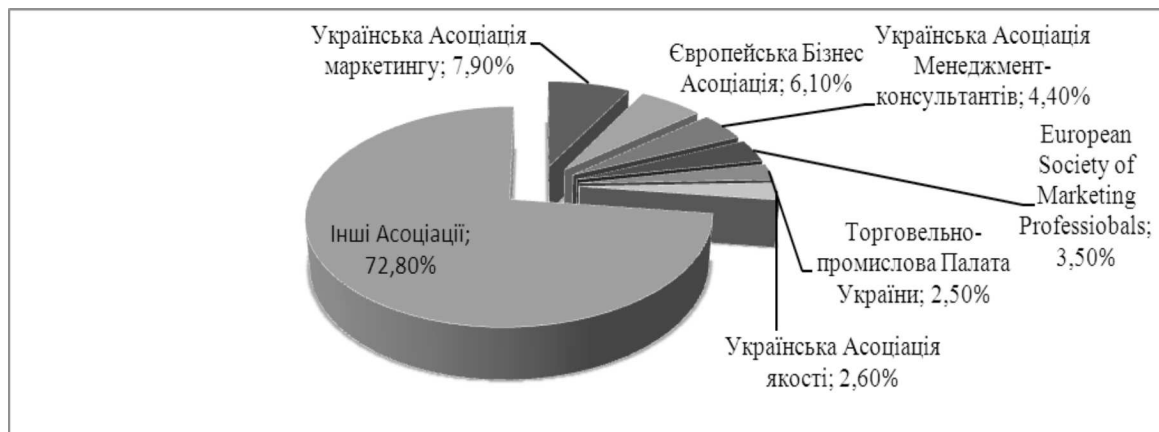

Рис. 1. Професійні консалтингові асоціації та організації в Україні

*Прим. В інші входять 75 асоціацій, в кожній з яких приймає участь менш ніж 2% компаній-консультантів.

*Побудовано автором за даними [7, с.19].

УАМК здебільшого виконувала інформаційну функцію через професійне спілкування консультантів, комунікацію між урядовими інституціями й суспільними професійними об'єднаннями; обмін досвідом просвітницької пропагандистської діяльності; поширення інноваційних управлінських ідей розвитку бізнесу [1, с.259-260].

М.А. Пронін цілком справедливо стверджує, що «у будь-якої професійної асоціації (в ідеалі) є три базових процеси – задоволення внутрішнього клієнта, тобто члена об'єднання, розвиток самого об'єднання як організації та обслуговування об'єднанням загальноринкових інтересів. Якщо перший напрям – задоволення внутрішнього клієнта – самі члени готові підтримувати своїм особистим ресурсом внаслідок очевидності віддачі, то вже розвиток об'єднання – це податкові витрати, вигода від яких вельми сумнівна. Так, наприклад, розвиток об'єднання може призвести до того, що воно буде конкурувати на ринку з організаціями, власниками яких є члени об'єднання. Це одне з головних перепонів, яке не можуть подолати більшість професійних асоціацій, причому не тільки тренерів і консультантів» [8, с.37]. Доки державою не буде вирішена ця триєдина задача, професійним консалтинговим об'єднанням буде важко оптимізувати свою діяльність та знайти консенсус між інтересами консалтингових компаній та інтересами внутрішніх та зовнішніх клієнтів.

Загальноринкові завдання професійної спільноти національного масштабу вимагають відповідних ресурсів: професійних знань, вміння створювати та управляти організацією подібного типу, часу, матеріальної бази в засобів для розвитку. Своїми силами вирішити зазначені завдання професійні об'єднання навряд чи зможуть. Тому важливою інституційною передумовою інтеграції вітчизняного консалтингового ринку у світовий є розроблення коаліційних інституційних проектів, які будуть підтримуватись і фінансуватись державою. Така співпраця буде більш масштабною та ефективною, якщо підвищиться інтенсивність замовлень на консалтингові послуги з боку бізнес-організацій з країн СНД, тобто якщо покращиться їх залучення в поле маркетингового впливу консультантів. Крім виконання регуляторної, комунікативної та інформаційної функцій професійні об'єднання консультантів сприятимуть легімізації управлінського консультування та визнання його правового статусу як професійної діяльності.

З початком світової фінансової кризи 2008 р. професійні об'єднання консультантів в Україні, як і весь консалтинговий ринок, опинились в складних умовах, які змусили їх суттєво змінювати та удосконалювати свою діяльність. Більшість науковців та практиків визнали об'єктивну по-

требу в інтеграції та співпраці консалтингових компаній та індивідуальних консультантів в кризовий та посткризовий період. Це створює додаткові можливості консультантам, забезпечує кооперацію різних спеціалістів в межах проектів, створює умови підвищення професіоналізму та саморозвитку консультантів. За таких умов ринок консалтингових послуг стає більш цивілізованим, створюються умови запозичення міжнародного досвіду та інтеграції в міжнародний консалтинг [9].

Удосконалення інституціонального середовища в Україні і, в першу чергу, стандартизація та сертифікація управлінського консультування, сприятиме його інтеграції в структуру національних соціально-економічних відносин, а також в інфраструктуру світового економічного простору. При цьому створюються передумови підвищення конкурентоспроможності вітчизняних консалтингових компаній через підвищення якості та ефективності консультування відповідно до сформованих стандартів діяльності. Інтеграція вітчизняного консалтингового бізнесу з європейським дозволить мінімізувати трансакційні витрати економічних суб'єктів на пошук кваліфікованих консультантів, створить умови вітчизняним консалтинговим фірмам для вільного обміну професійним досвідом та сприятиме спрощенню процедур надання консалтингових послуг на рівні країн.

Висновки. Розвиток сфери консалтингових послуг України потребує створення належного інституціонального середовища (вітчизняних та міжнародних інститутів, формальних і неформальних правил поведінки економічних агентів), сприятливого для покращення доступності, підвищення якості та збільшення обсягів надання консультаційних послуг для суб'єктів господарювання. Передумови інтеграції вітчизняного консалтингового ринку у світовий визначаються ступенем розвиненості таких важливих елементів інституціонального середовища як стандартизація та професіоналізація консалтингової діяльності. Для їх реалізації пріоритети державної політики відносно покращення інституціонального базису консалтингу необхідно узгоджувати з вирішенням таких завдань: розроблення нормативно-правових актів, що регулюють ринок консалтингових послуг, визначають права та обов'язки консультантів та споживачів консалтингових продуктів, визначають відповідальність сторін за реалізацію консалтингових проектів;

покращення координації та стандартизації діяльності консалтингових стимулювання створення професійних об'єднань консультантів та здійснення контролю за їх діяльністю; розроблення проектів інтеграції, транснаціоналізації та мережевої співпраці суб'єктів господарювання та іноземних і вітчизняних консалтингових компаній; формування єдиного інформаційного реєстру відносно переліку консалтингових компаній, масштабів та результатів їх діяльності, спектру консалтингових послуг, що надаються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верба В. А. Управлінське консультування: концепція, організація, розвиток [Текст] : монографія / В. А. Верба ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2011. - 327 с.
2. Oliver Ch. The Antecedents of Deinstitutionalization / Ch. Oliver // Organization Studies. – 1992. – Vol. 13? No 4. – S.563-588.
3. Васильков М.В. Основні напрями удосконалення інституціонального середовища консалтингового забезпечення системи рівнішньоекономічної діяльності. / М.В. Васильків // Наука й економіка, - 2011., №3 (23), С.92-97.
4. Федик М.В. Інституціональне забезпечення консалтингу в системі зовнішньоекономічної діяльності на посттрансформаційному етапі розвитку економіки. / М.В.Федік. // Інноваційна економіка, 2011, №1 С.136-141 [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/
5. CEN/PC 381 Management consultancy services [Electronic resource] : Doc. CEN/PC 381 # 22. – Mode of access : <http://mca.org.hk/CEN%20Draft%20Standart.pdf>
6. Кашин В.К. Международный консалтинг : учебно-методический комплекс / В.К.Кашин – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2009. – 82 с.
7. Рынок консультационных услуг в Украине. Материалы презентации Программы деловых консультаций Европейского банка реконструкции и развития. – 2010. – (Препринт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://astarta-tanit.com.ua/assets/files/101115%20consulting.pdf>
8. Пронин М. Профессиональные объединения, которые мы можем себе позволить. — Журнал «ИнтерТренинг». — 2004. — № 7. С.35-44.
9. Глазачева Т. Результаты опроса экспертов консультационного рынка. Аналитическая справка. — М.: ЗАО «СПЛАН-Холдинг», 2010. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cfin.ru/consulting/integration.shtml?printversion>